

Dr. Hornyánszky Gábor

egyetemi docens

BME Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar

pH-számítás

A pH fogalma – a pH skála

A pH a H^+ ion koncentrációjának negatív logaritmus:

$$pH = - \lg [H^+]$$

A pH skála 0-14 között terjed.

A semleges kémhatásnak a $pH = 7$ érték felel meg.

Az alatt (0-6,99) savas kémhatásról, a felett (7,01-14) lúgos kémhatásról beszélünk.

A pH fogalma – a pH skála

A pH fogalom mellett gyakran használják a pOH fogalmát, ami az OH⁻ ion (hidroxid ion) koncentrációjának negatív logaritmus.

$$\text{pOH} = -\lg [\text{OH}^-]$$

Vizes oldatban fenn áll a következő egyensúly:

Semleges oldatban $[\text{H}^+] = [\text{OH}^-] = 10^{-7}$, és $K_v = [\text{H}^+] * [\text{OH}^-] = 10^{-14}$

Ez utóbbi egyenletet logaritmizálva adódik: $\text{pH} + \text{pOH} = 14$

Erős és gyenge savak (bázisok)

A számítás menete szempontjából meg kell különböztetni erős illetve gyenge savakat, illetve bázisokat.

Az erős savakra jellemző, hogy vizes oldatban teljes mértékben disszociált állapotban vannak.

Azaz a H^+ ion koncentráció egyenlő lesz az eredeti erős sav koncentrációjával:

$$c_{\text{sav}} = c_{H^+}, \text{ azaz } pH = -\lg c_{\text{sav}}$$

Erős és gyenge savak (bázisok)

Erős bázisok esetében a bázis koncentrációjával a hidroxid ionok koncentrációja lesz egyenlő, miután itt is teljes disszociációról vagy hidrolízisről beszélhetünk.

$$c_{\text{bázis}} = c_{\text{OH}^-}, \text{ azaz } \text{pOH} = -\lg c_{\text{bázis}}, \text{ a } \text{pH} = 14 - \text{pOH}$$

Például a 0,01 M HCl oldat pH-ja: $c_{\text{sav}} = 0,01$, $\text{pH} = -\lg 0,01 = 2$.

A 10^{-4} M NaOH oldat pH-ja: $c_{\text{bázis}} = 10^{-4}$, $\text{pOH} = -\lg 10^{-4} = 4$,
 $\text{pH} = 14 - \text{pOH} = 10$.

Gyenge savak

Gyenge savak esetében a disszociáció nem teljes, a folyamat egyensúlyra vezet, melyet a savi egyensúlyi állandó (K_s) szabályoz.

Ebben az esetben a számításnál előbb meg kell határozni a H^+ ion koncentrációját, hogy ennek segítségével meghatározhassuk az oldat pH-ját.

Gyenge savak

Tekintsük az ecetsav példáját: $\text{CH}_3\text{COOH} = \text{CH}_3\text{COO}^- + \text{H}^+$

Ha meg kívánjuk határozni a $0,1 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav oldat pH-ját az alábbi módon kell eljárni.

Töltsük ki az alábbi táblázatot:

	CH_3COOH	CH_3COO^-	H^+
kiindulási állapot	0,1	0	0
<u>átalakulás</u>	<u>- x</u>	<u>x</u>	<u>x</u>
egyensúlyi állapot	0,1-x	x	x

Gyenge savak

Az ecetsav savi disszociációs állandója a tömeghatás törvényének segítségével:

$$K_s = \frac{[CH_3COO^-][H^+]}{[CH_3COOH]}, \text{ ahol } K_s = 1,78 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3$$

Behelyettesítve a koncentrációkat az egyenletbe:

$$K_s = \frac{x^2}{(0,1-x)}$$

A másodfokú egyenletet megoldva $x = 1,325 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3$

A keresett pH = $-\lg [H^+] = -\lg x = 2,88$.

Gyenge savak

Gyenge savak esetében értelmezhetjük az ún. disszociációfokot, amely megmutatja az átalakulás mértékét.

Jele: α , mértékegysége nincs.

Kiszámítása: $\alpha = \text{átalakult mólok száma} / \text{eredeti mólok száma}$

A fenti példát tekintve:

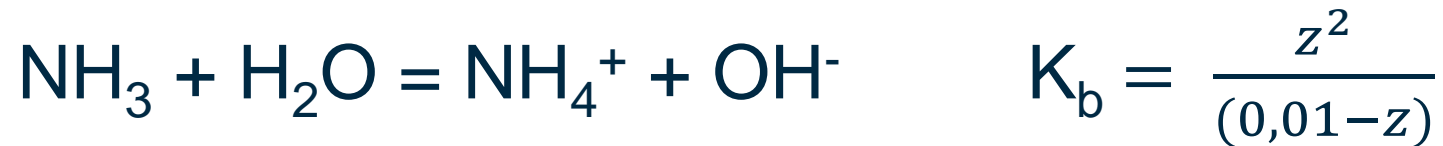
$$\alpha = x/c = 1,325 \cdot 10^{-3} \text{ mol/dm}^3 / 0,1 \text{ mol/dm}^3 = 0,01325.$$

Tehát a disszociáció mértéke 1,325%.

Gyenge bázisok

Gyenge bázisok esetében az eljárás teljesen azonos az előzővel, természetesen ez esetben z az OH^- ion koncentrációját jelöli, így logaritmus a pOH-t szolgáltatja majd, amiből a pH számítható.

Például 0,01 M ammónia oldat esetében:

kiindulási	0,01	0	0	$K_b = 1,78 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3$
------------	------	---	---	---

<u>átalakulás</u>	<u>-z</u>	<u>z</u>	<u>z</u>	$z = 4,131 \cdot 10^{-4} \text{ mol/dm}^3$
-------------------	-----------	----------	----------	--

egyensúly	0,01-z	z	z	pOH = 3,38 azaz pH = 11,62
-----------	--------	---	---	----------------------------

Gyenge sav disszociációja erős sav jelenlétében

Amennyiben a gyenge sav mellett erős sav is jelen van, akkor a gyenge sav disszociációja visszaszorul, viszont az erős sav miatt a pH csökken.

Határozzuk meg a $0,1 \text{ mol/dm}^3$ koncentrációjú ecetsav oldat pH-ját $0,05 \text{ mol/dm}^3$ sósav koncentráció mellett.

A korábbi táblázat az alábbi módon módosul:

	$\text{CH}_3\text{COOH} = \text{CH}_3\text{COO}^- + \text{H}^+$		
kiindulási állapot	0,1	0	0,05
átalakulás	- x	x	x
egyensúlyi állapot	$0,1-x$	x	$0,05+x$

Gyenge sav disszociációja erős sav jelenlétében

$$K_s = \frac{[CH_3COO^-][H^+]}{[CH_3COOH]}, \text{ ahol } K_s = 1,78 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3$$

Behelyettesítve a koncentrációkat az egyenletbe:

$$K_s = \frac{x \cdot (0,05 + x)}{(0,1 - x)}$$

A másodfokú egyenletet megoldva $x = 3,559 \cdot 10^{-5} \text{ mol/dm}^3$

Azonban a $[H^+] = 0,05 + x = 0,05003559 \text{ mol/dm}^3$

A keresett $\text{pH} = -\lg [H^+] = -\lg x = 1,3$ (korábban $\text{pH} = 2,88$)

Ellenben $\alpha = x/c = 3,559 \cdot 10^{-4}$, azaz $0,0356\%$ (korábban $1,325\%$)

Gyenge sav sójának pH-ja (hidrolízis)

Ha egy gyenge sav erős bázissal képzett sóját (pl. nátrium-acetát) vizes oldatba tesszük, akkor a gyenge sav savmaradékra reakcióba lép a vízzel, miközben hidroxid ionok keletkeznek. A folyamatot hidrolízisnek nevezzük.

Ebben az esetben a hidrolízis egyensúlyi állandóját a K_s savi disszociációállandó segítségével a következőképpen számíthatjuk ki. Legyen a só koncentrációja $0,2 \text{ mol/dm}^3$.

Gyenge sav sójának pH-ja (hidrolízis)

kiindulási állapot	0,2	0	0
<u>átalakulás</u>	<u>- y</u>	<u>y</u>	<u>y</u>
egyensúlyi állapot	0,2-y	y	y

A folyamat egyensúlyi állandója a hidrolízisállandó (K_h).

$$K_h = \frac{y^2}{(0,2-y)}$$

Gyenge sav sójának pH-ja (hidrolízis)

A hidrolízisállandó (K_h) meghatározásának menete:

$$K_h = \frac{[CH_3COOH] * [OH^-]}{[CH_3COO^-]} = ([H^+] * [OH^-]) / \frac{[H^+] * [CH_3COO^-]}{[CH_3COOH]} =$$
$$([H^+] * [OH^-]) * \frac{[CH_3COOH]}{[H^+] * [CH_3COO^-]} = K_v / K_s.$$

$$\text{Tehát } K_h = K_v / K_s = 10^{-14} / 1,78 * 10^{-5} = 5,618 * 10^{-10} \text{ mol/dm}^3$$

Gyenge sav sójának pH-ja (hidrolízis)

$K_h = \frac{y^2}{(0,2-y)}$, de ne feledjük, ebben az esetben y az OH^- ion koncentrációját jelöli.

Amennyiben a 0,2 és y között minimum három nagyságrend eltérés van, akkor a fenti számítás egyszerűsíthető:

$$K_h = \frac{y^2}{(0,2-y)} \sim \frac{y^2}{0,2}, \text{ azaz } 0,2 \cdot K_h = y^2 \text{ innen } y = 1,06 \cdot 10^{-5}$$

Tehát az elhanyagolás jogos volt!

$\text{pOH} = -\lg y = 4,97$, azaz a $\text{pH} = 9,03$.

Nagyon híg erős sav pH-ja

Ha az erős sav koncentrációja nagyon kicsi, akkor már a víz öndisszociációjának egyensúlyi folyamatát is figyelembe kell venni a pH meghatározása során.

Számítsuk ki a 10^{-8} mol/dm³ koncentrációjú sósav oldat pH-ját!

A sósav teljes mértékben disszociál, így belőle 10^{-8} mol/dm³ H⁺ ion származik.

A víz autoprotolízise: $\text{H}_2\text{O} = \text{H}^+ + \text{OH}^-$ $K_v = 10^{-14}$ (mol/dm³)²

Az erős sav visszaszorítja a fenti egyensúlyt, ezért azt a következő képen írhatjuk fel:

Nagyon híg erős sav pH-ja

Jelöljük u -val a víz disszociációjából származó ionok mennyiségét.

$$K_v = [\text{H}^+] * [\text{OH}^-] = (u + 10^{-8}) * u = 10^{-14}$$

Az egyenletet megoldva $u = 9,512 * 10^{-8} \text{ mol/dm}^3$

Ebből a $[\text{H}^+] = 9,512 * 10^{-8} + 10^{-8} = 1,0512 * 10^{-7} \text{ mol/dm}^3$

Így a $\text{pH} = - \lg [\text{H}^+] = 6,98$.

Köszönöm a figyelmet!